

บทที่ 6

ทฤษฎีอนุมานนิยมหรือทฤษฎีความรู้เชิงวิจารณ์ ภูมิปัญญาของคนที่

หัวเรื่อง

1. ทฤษฎีอนุมานนิยม
2. รูปแบบแห่งความคิด 4 ประการ

สาระสำคัญ

1. ทฤษฎีอนุมานนิยม เชื่อว่า ความรู้ที่แท้จริง เกิดจากประสบการณ์ และการคิดหาเหตุผลรวมกัน
2. รูปแบบ และเนื้อหาของความรู้ อันได้แก่ ประสบการณ์ และการคิดหาเหตุผล
3. องค์ประกอบของความรู้อันได้แก่ ความรู้สึก ความเข้าใจ และเหตุผล

ข้อมูลหมาย

เมื่อได้ศึกษาบทที่ 6 เรื่อง ทฤษฎีอนุมานนิยม จบแล้ว นักศึกษาสามารถ

1. อธิบายความหมายของทฤษฎีอนุมานนิยม
2. บอกปัจจัยเกิดความรู้ได้ถูกต้อง
3. แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่าง รูปแบบของความรู้ และเนื้อหาของความรู้
4. ชี้ให้เห็นลักษณะที่เด่นชัด ของความรู้ตามแนวความคิดของคนที่
5. จัดลำดับประสบการณ์
6. แบ่งระดับ การคิดหาเหตุผล 3 ประการ
7. เข้าใจองค์ประกอบของความรู้ในทัศนะของคนที่

บทที่ 6

ทฤษฎีอนุมานนิยมหรือทฤษฎีความรู้เชิงวิจารณ์ (Apriorism) ญาณวิทยาของคนที่

1. บทนำ

ปัญหาที่สำคัญของคนที่ คือ ปัญหาเรื่องความรู้ ซึ่งมีปัญหาอยู่ว่า

1. ความรู้คืออะไร ?
2. ความรู้เกิดขึ้นได้อย่างไร ?
3. การใช้เหตุผลของเรามีขอบเขตอย่างไร ?

เพื่อตอบปัญหาเหล่านี้ จึงต้องพิจารณาเหตุผลของมนุษย์ว่ามีอยู่อย่างไร มีหลักความจริงอยู่ว่า ความรู้นั้นมักเกิดขึ้นในรูปแบบของการยืนยันหรือปฏิเสธบางสิ่งบางอย่าง แต่มิได้หมายความว่า คำพูดทุกประกายเป็นความรู้ไปหมด ถ้าภาคแสดงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของภาคประชาน เช่น สารเป็นสิ่งที่กินเนื้อที่ สิ่งที่กินเนื้อที่ เป็นภาคแสดงของภาคประชาน คือ สาร อย่างนี้ยังไม่จัดเป็นความรู้ เพราะภาคแสดงเป็นเพียงเนื้อหาส่วนหนึ่งของภาคประชาน

ต่อมาเมื่อภาคแสดงให้ความรู้ใหม่แก่เรา เช่น สารทั้งหลายมีแรงดึงดูด อย่างนี้ภาคแสดงได้ให้ความรู้ใหม่แก่เราอย่างชัดแจ้ง จึงจัดว่าเป็นความรู้ ความรู้จากประสบการณ์นั้นเป็นแต่เพียงบอกให้เราได้ทราบว่า สิ่งนั้นมีคุณสมบัติอย่างนั้นอย่างนี้ หรือมีพฤติกรรมอย่างนั้น เท่านั้นเอง ไม่ได้บังคับว่าจะต้องเป็นอย่างนั้นและจะต้องมีอย่างนี้ เป็นแต่เพียงรายงานให้เราทราบโดยผ่านประสบการณ์ดังกล่าวจึงขาดลักษณะ

จำเป็นและสากล (Necessity and Universal) จัดว่ามีหลักเกณฑ์แบบศาสตร์ยังไม่ได้ เพราะลักษณะสากลและจำเป็นไม่ได้มีพื้นฐานในเพทนาการหรือการรับรู้ แต่มีพื้นฐานอยู่ที่เหตุผลอยู่ที่ตัวความเข้าใจ (Understanding)

ดังนั้น ลักษณะสากลและจำเป็นจึงเป็นสิ่งที่รู้ได้โดยไม่ต้องมีประสบการณ์

2. กฎภัยอนุมานนิยมของคานท์

อิมมาโนแอล คานท์ (1724–1804) นักปรัชญาสมัยใหม่ชาวเยอรมัน ได้รวมรวมทฤษฎีเหตุผลนิยมและทฤษฎีประจักษ์นิยมเข้าด้วยกัน โดยถือว่าความรู้ทั้งปวง “เริ่มต้น” จากประสบการณ์ และการคิดหาเหตุผลรวมกัน คำว่าประสบการณ์ในที่นี้หมายถึงประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส

คานท์ได้แบ่งความรู้ออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. เนื้อหาของความรู้ เนื้อหาของความรู้นี้ได้มาจากประสบการณ์ต่าง ๆ
2. รูปแบบของความรู้ รูปแบบของความรู้นี้ได้มาจากการคิดหาเหตุผล

เนื้อหาของความรู้และรูปแบบของความรู้ ทั้งสองอย่างนี้มีความสัมพันธ์กันอย่างแยกกันไม่ออ ก เช่นเดียวกับ 4 เหลี่ยมของโต๊ะ เรียกว่าแบบของโต๊ะ ส่วนไม้หรือหินที่ทำเป็นโต๊ะในรูป 4 เหลี่ยมนั้น จัดเป็นเนื้อหาของโต๊ะ ในเรื่องความรู้ก็เช่นเดียวกัน มีส่วนที่เป็นเนื้อหาของความรู้ และรูปแบบของความรู้อย่างกันอยู่ เช่น ความรู้เรื่องคนตาย เรื่องคนตายเป็นเนื้อหาของความรู้ ส่วนการรับรู้ในลักษณะยืนยันว่าเข้าตาม เป็นรูปแบบของความรู้ เป็นต้น เรื่องอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ คานท์ยังได้แสดงรายละเอียดเรื่องขอบเขตของความรู้ออกไบอิก ซึ่งจะได้กล่าวถึงในบทที่ว่าขอบเขตของความรู้ต่อไป

เพทนาการ (Sensation) เป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ อยู่ในฐานะเป็นวัตถุดิบของความรู้ ซึ่งสิ่งในตัวเอง (Thing in itself) เป็นตัวสร้างให้เกิดขึ้นในจิต “สิ่งในตัวเอง” ในปรัชญาของคานท์ หมายถึง สิ่งที่เป็นนามธรรมอยู่เบื้องหลังของจิต คือบังคับจิตให้ทำงาน

ในการรับรู้สิ่งภายนอก ถ้าจะเปรียบเทียบแล้ว สิ่งในตัวเองเปรียบเหมือนช่างภาพ วัยรับรู้สัมผัสเปรียบเหมือนกล้องถ่ายรูป จิตเสมือนฟิล์ม เพทนาการเปรียบเหมือนภาพในฟิล์ม ถ้าจะเขียนเพื่อให้เห็นได้ชัดเจนแล้ว ต้องเขียนดังนี้

$$1. \text{ สิ่งในตัวเอง} = \text{ ช่างภาพ}$$

2. อวัยวะรับสัมผัส	=	กล้องถ่ายรูป
3. จิต	=	พิล์ม
4. เพทนาการ	=	ภาพในพิล์ม

เพทนาการนั้นกระจัดกระจาดและแยก ๆ กันอยู่ ยังให้ความรู้ที่เป็นระบบไม่ได้ นอกจากมันจะเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันโดยการสั่งเคราะห์ของจิต

การสั่งเคราะห์ของจิตคืออะไร ?

การสั่งเคราะห์ของจิตคือการคิดหาเหตุผล โดยจัดเพทนาการที่กระจัดกระจาดให้เป็นระบบ เพทนาการที่กระจัดกระจาดมีรูปแบบของตอนอยู่แล้ว คือ รูปแบบแห่งการรับรู้ ได้แก่ การและอวากาศ จิตสั่งเคราะห์เพทนาการซึ่งขึ้นอยู่กับกาลและอวากาศนี้ ตามรูปแบบแห่งความคิด อีกด้วย

3. รูปแบบแห่งความคิด

รูปแบบแห่งความคิด มี 4 ประการ คือ

1. รูปแบบแห่งความคิดในด้านปริมาณ ได้แก่ หนึ่ง = จอมพลสุนทร มนารักษ์ เป็นนายกรัฐมนตรีคนหนึ่งของประเทศไทย มาก = มหาวิทยาลัยรามคำแหงมีนักศึกษาจำนวนมาก หักหมด = ปลาทั้งหมดเป็นสัตว์น้ำ

2. รูปแบบแห่งความคิดในด้านคุณภาพ ได้แก่ จริง = คนทั้งหมดเป็นสิ่งต้องตาย ไม่จริง = เศรษฐีทุกคนมีความสุข จริงบางส่วน = นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงบางคนเขียนไม่จริงบางส่วน = นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงบางคนไม่เขียน

3. รูปแบบแห่งความคิดในด้านสัมพันธภาพ ได้แก่ สัมพันธภาพระหว่างเนื้อสารกับคุณภาพ = มนавาทุกผลมีรสเปรี้ยว หรือ น้ำตาลทุกชนิดมีรสหวาน ในที่นี้มนавาและน้ำตาลเป็นเนื้อสาร ส่วนรสเปรี้ยวและรสหวานเป็นคุณภาพของเนื้อสาร สัมพันธภาพระหว่างเหตุกับผล คนเขียนย่อมหาทรัพย์ได้ คนทำความผิดยอมได้รับโทษทางอาญา คนทำความดียอมได้รับการยกย่องสรรเสริญ สัมพันธภาพในฐานะเป็นพวงเดียวกัน = เป็นและໄก่เป็นสัตว์เลี้ยงวัวและควายเป็นสัตว์มี 4 ขา

4. รูปแบบแห่งความคิดในด้านระดับความแน่นอน ได้แก่ เป็นไปได้หรือเป็นไปไม่ได้ = มนุษย์อวากาศสามารถเขียนไปสำรวจบนดวงจันทร์ หรือ มนุษย์ไม่สามารถคำรงชีวิตอยู่ได้

โดยไม่มีอาการหายใจ มีจริงอยู่จริงหรือไม่มีอยู่จริง = บนพื้นโลกมีสิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่ หรือบนดวงจันทร์ไม่มีสิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่ จำเป็นต้องมีหรือบังเอญมีขึ้น = มนุษย์ทุกคนจำเป็นต้องมีเมื่อ 2 ปี หรือ บางคนนั้งอ่อนล้าเมื่อ 2 ปี หรือ 11 ปี

เพทนาการที่กระจัดกระจายอยู่ เมื่อจิตสังเคราะห์หรือจัดระบบตามรูปแบบแห่งความคิด 4 ประการนั้นแล้ว ก็กล้ายเป็นระบบความรู้ขึ้น นี้คือความรู้ที่เกิดจากเพทนาการ หรือประสบการณ์กับการคิดเหตุผลรวมกัน ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวเรียกว่า **ทฤษฎีอนุมานนิยม**

งานที่แสดงวิธีใช้ความรู้นี้พิสูจน์ความคิดเกี่ยวกับความแท้จริงทางอภิปรัชญา 3 ประการ คือ logic วิทยาศาสตร์ และพระผู้เป็นเจ้าตั้งนี้ คือ

1. การพิสูจน์ความคิดเกี่ยวกับ logic เราต้องนำเพทนาการต่าง ๆ ภายนอกมาจัดระบบ โดยการคิดเหตุผลให้ตรงกับความคิดเรื่อง logic ที่เรามีอยู่ ถ้าตรงกัน ความคิดของเราก็เป็นจริง ถ้าไม่ตรงกันความคิดของเราก็ไม่จริง

2. การพิสูจน์ความคิดเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ เราต้องนำเพทนาการหรือประสบการณ์ ภายนอกมาจัดระบบโดยการคิดเหตุผล ให้ตรงกับความคิดเรื่องวิทยาศาสตร์ที่เรามีอยู่ ถ้าตรงกัน ความคิดของเราก็เป็นจริง ถ้าไม่ตรงกัน ความคิดของเราก็ไม่เป็นจริง

3. การพิสูจน์ความคิดเกี่ยวกับพระผู้เป็นเจ้า เราต้องนำความคิดเรื่อง logic และความคิดเรื่องวิทยาศาสตร์มาจัดระบบ โดยการคิดเหตุผลให้ตรงกับความคิดเรื่องพระผู้เป็นเจ้าที่เรามีอยู่ ถ้าตรงกัน ความคิดของเราก็เป็นจริง ถ้าไม่ตรงกัน ความคิดของเราก็ไม่เป็นจริง

งานที่ได้แสดงวิธีพิสูจน์ความคิดเกี่ยวกับความแท้จริงทางอภิปรัชญาท่านนั้น ไม่ได้พิสูจน์ความมีอยู่ของความแท้จริงทางอภิปรัชญาโดยตรง เพราะเขากล่าวว่า สิ่งที่ปรากฏ คือ logic ซึ่งพิสูจน์ได้ด้วยเหตุผลทางทฤษฎีหรือเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ ส่วนสิ่งที่ไม่ปรากฏ คือ วิทยาศาสตร์ และพระผู้เป็นเจ้า จะพิสูจน์ด้วยเหตุผลทางทฤษฎีไม่ได้ ต้องพิสูจน์ด้วยเหตุผลภาคปฏิบัติ หรือเหตุผลทางจริยศาสตร์ ซึ่งงานที่ได้กล่าวไว้ว่า “จะปฏิบัติตามหลักจริยศาสตร์ให้สำเร็จ แล้วท่านจะรู้เองว่าวิทยาศาสตร์และพระผู้เป็นเจ้านี้หรือไม่”

4. ลักษณะของความรู้ตามแนวความคิดของงานที่

ในขั้นแรก งานที่ได้แบ่งความรู้ออกเป็น 2 อย่าง คือ

1. ความรู้ที่ได้มาจากการประสบการณ์ เรียกว่า *a posteriori*
2. ความรู้ที่ได้มาจากการลักษณะที่แท้จริงของความคิดหรือความเข้าใจ และความรู้จากการ

หลังนี้ คำน์ได้แบ่งออกไปอีกเป็น 2 อายุ คือ

- 1) ความรู้แบบวิเคราะห์ (Analytic)
- 2) ความรู้แบบสังเคราะห์ (Synthetic)

อธิบาย ความรู้แบบวิเคราะห์ คือ ความรู้ที่ได้มาจากการคิด ซึ่งภาคประชานแสดงของประโยชน์ความรู้ชนิดนี้ไม่ได้ให้อะไรใหม่แก่เราขึ้นมาเลย เพียงแต่กล่าวถึงส่วนที่รวมอยู่ในภาคประชานเท่านั้น เช่น คำว่า “ตอกกุหลาบเป็นดอกไม้ชนิดหนึ่ง” พงดูแล้วไม่ได้ความรู้อะไรใหม่ขึ้นมาจากเดิม แม้มีความจำเป็นที่ต้องกล่าวเช่นนั้นก็ตาม ความรู้ในลักษณะนี้จัดเป็น a priori คือ ความรู้ที่ไม่ได้มาจากการประสบการณ์ แต่เป็นความรู้ที่ได้มาจากการคิดเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และไม่จำเป็นต้องแสวงหาจากที่ใด ๆ เมื่อเห็นสิ่งนั้นแล้วก็พูดได้ทันที ความรู้ชนิดนี้เรียกว่าความรู้วิเคราะห์ (Analytic)

ส่วนความรู้สังเคราะห์ (Synthetic) คือ ความรู้ที่ได้มาจากการคิด ความเข้าใจ ความรู้ชนิดนี้ให้ความรู้ใหม่แก่เราได้ และความรู้ชนิดนี้หาได้จากคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ตัวอย่างเช่น เหตุการณ์ทุกอย่างจะต้องมีเหตุให้เกิดขึ้น จากตัวอย่างนี้ ทำให้เราได้ความรู้ใหม่ขึ้นมาว่า เหตุการณ์ทุกอย่างจะต้องมีเหตุ ไม่ได้เกิดขึ้นมาอย่างลอย ๆ โดยหาสาเหตุไม่ได้

ลักษณะที่เด่นชัดของความรู้ชนิดนี้ คือ สามัญและจำเป็น (Universal and Necessary) ตรงตามเหตุการณ์ทุกอย่าง และทุกคนต้องยอมรับว่าจำต้องเป็นเช่นนั้นอย่างปฏิเสธไม่ได้ ตัวอย่างเช่น $2 + 2 = 4$ และสรรสรเมื่อได้รับความร้อนย่อมเป็นสิ่งขยายตัว ความรู้ชนิดนี้จัดเป็น a priori เพราะไม่ได้มาจากการประสบการณ์ และ เพราะไม่ใช่ได้มาจากการสืบเสาะแสวงหาประสบการณ์เฉพาะเรื่องหรือเฉพาะอย่างนั้น ไม่สามารถให้ความจริงที่สามัญและจำเป็นได้ คือ ไม่สามารถให้ความรู้นักหนែอไปจากประสบการณ์จริง ๆ ไปได้ เพียงแต่สามารถให้ความรู้แก่บุคคลผู้มีประสบการณ์โดยตรงเท่านั้น และไม่สามารถให้ความรู้ที่พ้นไปจากกาลและอวากาศได้

5. ปัญหารื่องบ่อเกิดความรู้ตามทัศนะของคำน์

ปัญหารื่องบ่อเกิดความรู้นี้มีประเด็นที่ควรพิจารณาว่า ถ้าความจริงทางคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์จัดเป็น a priori and Ayanthetic คือ เป็นความรู้ที่เกิดจากการคิดหาเหตุผลโดยตรง และเป็นความรู้ที่ให้ความรู้ใหม่แก่เรา ดังตัวอย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ปัญหา ก็มีอยู่ว่า ความจริงประเภทนี้จะเกิดขึ้นได้อย่างไร เพราะไม่ได้มาจากการประสบการณ์

คานก์ได้ตอบปัญหานี้ด้วยการวิจารณ์ลักษณะของสิ่งที่เรารับรู้ได้ และความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่เรารับรู้ทางประสบการณ์ซึ่งมีปัจจัยสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ

1. เนื้อหาความรู้ (Matter)
 2. รูปแบบของความรู้ (Form)
- อะไรคือเนื้อหาความรู้ ?
– อะไรคือรูปแบบของความรู้ ?

เนื้อหาความรู้ คือ สิ่งที่เป็นมาตรฐานแท้ของเรื่องที่เรารับรู้ มีลักษณะอาจเปลี่ยนแปลงได้ และเป็นเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้ ซึ่งก็ได้แก่ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เรามี

ส่วนรูปแบบของความรู้นั้น คือ ความคิดซึ่งเป็นปัจจัยสา葛และจำเป็นที่มีลักษณะ
แน่นอน เป็นแบบที่จะให้เรา_rับรู้สิ่งทั้งหลายทางเพหนาการ ในลักษณะที่แยกกันบ้าง ติดต่อ กันบ้าง รวมตัวอยู่เป็นหนึ่งบ้าง เหล่านี้คือ แบบความคิดที่สา葛และแน่นอน ซึ่งทุกคนรับรู้ ในแบบของความคิดที่สา葛ทั้งสิ้น

แบบความคิดที่สา葛 เช่น สิ่งมีชีวิตต้องกินอาหารและหายใจ ประoidsังกล่าวที่ ทุกคน ยอมรับเป็นจริงโดยทั่วไปซึ่งไม่มีใครคัดค้าน ดังนั้น จึงเป็นแบบความคิดที่สา葛

- เนื้อหาความคิดเกิดจากอะไร ?
– รูปแบบความคิดเกิดจากอะไร ?

เนื้อหาความคิดเกิดจากพฤติกรรมของจิตอย่างอิสระ และเกิดจากสิ่งที่เรียกว่า “สิ่งในตัวเอง” (Thing in itself)

ส่วนแบบความคิดนั้น เป็นแบบต่าง ๆ ที่จิตได้จัดสรรเรื่องที่คิดลงเป็นอย่าง ๆ ตามแบบนั้น เพราะจะนั้น การรับรู้เรื่องต่าง ๆ จึงไม่ใช่หน่วยความคิดล้วน ๆ และไม่ใช่การรับรู้ล้วน ๆ แต่เป็นเรื่องของปัจจัยหรือเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงได้

ส่วนแบบความคิดเป็นสิ่งที่แน่นอนไม่เปลี่ยนแปลง เช่น แบบความคิดเรื่องคน คน เมื่อไปอยู่ ณ ที่ใด เราถึงเรียกว่า คน ลักษณะของคนจึงอยู่ในฐานะที่จิตทุกดวง มีลักษณะรับรู้ เหมือนกัน

ดังนั้น แบบของความรู้ จึงเหมือนกันสำหรับจิตทุกดวง ด้วยเหตุนี้แบบความคิดของคน ทุกคนจึงเหมือนกันและลงรอยกันได้ ข้อนี้ถือว่าเป็นหลักธรรมชาติของจิตในการรับรู้ประการหนึ่ง

หลักการดังที่กล่าวมาแล้ว คานก์ถือว่า เป็นหลักสา葛ในทฤษฎีความรู้ และคานก์ได้ จัดลำดับประสบการณ์ไว้ 3 ลำดับ คือ

1. ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส อាមัยความรู้สึก (Sense) เกิดขึ้น
2. ประสบการณ์ทำจิตโดยตรง อាមัยความเข้าใจ (Understanding) เกิดขึ้น
3. ประสบการณ์เหนือประสาทสัมผัสและจิตอាមัยการคิดเหตุผล (Reason) เกิดขึ้น

อธิบาย

1. ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นโดยอាមัยประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส เช่น ตา หู จมูก ลิ้น กาย ฯลฯ
2. ประสบการณ์ทางจิตโดยตรงเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นโดยอាមัยความเข้าใจสิ่งทั้งหลาย เช่น ความเข้าใจเรื่องโลก ชีวิต และสังคม ฯลฯ
3. ประสบการณ์เหนือประสาทสัมผัสและจิต เป็นความรู้ที่เกิดจากการรับรู้ทางความคิดโดยตรง อยู่ในฐานะเป็นร่องของครั้ทชาที่ประกอบด้วยเหตุผล ไม่ได้อยู่ในโลกแห่งประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส

การรับรู้ทางประสาทสัมผัสดามที่ปรากฏในชีวิตประจำวัน เราแยกรับรู้ที่ละออย่าง ๆ บ้าง คือ รับรู้ทางประสาทตา จบลงแล้วจึงรับรู้ทางประสาทหู เป็นต้น รับรู้สัลับกันไปอย่างใกล้ชิดบ้าง คือ รับรู้ทางการพังและการเห็นสัลับกันไปอย่างใกล้ชิด รับรู้พร้อมกันไปที่เรียกว่า โสตทัศนศึกษา แต่ความจริงแล้วไม่ได้เป็นการรับรู้พร้อมกันที่เดียว (เกี่ยวกับเรื่องนี้ทางศาสนาพุทธถือว่า จิตรับรู้อารมณ์ทุกขณะ และรับรู้อารมณ์ใหม่เป็นอย่าง ๆ) แต่เป็นไปใกล้ชิดติดต่อ กันมากจนแยกกันไม่ออก การรับรู้แต่ละอย่างอยู่ในลักษณะจัดสรรเข้าแบบความคิดเรียบร้อย แล้ว และเป็นไปในขณะที่จิตมีช่องว่างขึ้นขณะหนึ่ง และช่องว่างทางจิตอันนี้ เรียกว่า อาการ (Space) ในจิต และต้องเกิดขึ้นในเวลาใดเวลาหนึ่ง ไม่นอกเหนือกาลเวลาไปได้ จึงเรียกว่า เกิดขึ้น ในการเวลา (Time) เพราะกาลเวลาเป็นไปสืบเนื่องติดต่อกัน ช่องว่างทางจิตและการเวลา นี้ คือ เวลาที่จิตได้โอกาสรับรู้ทางประสาทสัมผัส

ลักษณะดังกล่าวมานี้ คานห์เรียกว่า form ของการรับรู้ริสุทธิ์ มีลักษณะเป็นสากล (Universal) คือ ปรากฏแก่ทุกคนเมื่อนักนحمد และอยู่ในฐานะเป็นสิ่งจำเป็น (Necessary) เพราะทุกคนต้องรับรู้ในลักษณะนี้ ข้อนี้ตรงกับลักษณะการรับรู้ของจิตในพระอภิธรรม และ ตรงกับตัวอย่างการยืนรับและสิ่งของกันเป็นแทว รับแล้วสั่ง ๆ เมื่อสั่งของไปแล้วมีอ่วาง จึงรับ ของใหม่ได้ และสิ่งรับกันในลักษณะนี้ช่องที่มีอ่วาง—ไป—พระสั่งของไปแล้ว คือ ช่องที่เกิดมี

Space ขึ้นในขณะนั้น ทั้งขณะที่รับและส่งอยู่ในเวลาใดเวลาหนึ่งไม่นอกเหนือเวลาไปได้ จึงเกิดมีความสัมพันธ์กับ time อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การรับรู้อารมณ์ของจิตก็เป็นไปในลักษณะนี้

6. แบบความคิดอยู่ในวิสัยของปรากฏการณ์

โลกที่เรารู้ด้วยน้ำ แบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ

1. โลกแห่งปรากฏการณ์
2. โลกแห่งความคิด หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่ง คือ
 - 1) โลกแห่งรูปธรรม
 - 2) โลกแห่งนามธรรม

แบบความคิดทั้งหลายก็อยู่ในโลกแห่งปรากฏการณ์ คือ โลกที่เรารู้ด้วยทุกวันนี้ ส่วนโลกแห่งความคิด หรือโลกแห่งนามธรรมนั้น มีอยู่ในลักษณะที่เราไม่สามารถจะรู้ได้ คือ ไม่มีอยู่ในวิสัยที่จะรู้ได้ (Unknowable) เพราะไม่ได้เป็นเรื่องของความรู้ แต่เป็นเรื่องของความเชื่อถือเท่านั้น จึงปัญหาเกี่ยวกับโลกแห่งนามธรรมว่าจะมีอยู่จริงหรือไม่ เพื่อเฉลยปัญหาข้อนี้ จึงต้องพิจารณาเรื่องการคิดเหตุผลต่อไป

7. การคิดเหตุผล (Reasoning)

การคิดเหตุผลคืออะไร ?

การคิดเหตุผลเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของจิต เมื่อคนเรามีจิตคนเราก็ต้องรู้จักคิด และคิดเหตุอะไร ? ก็คิดเหตุผลนั้นเอง และอะไรคือสาระสำคัญของมนุษย์ สาระสำคัญของมนุษย์ คือ เหตุผล และเหตุผลมีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ คือ มีเหตุผลฝ่ายความรู้ และฝ่ายเจตจำนง ในฝ่ายทฤษฎีหรือฝ่ายความรู้ เหตุผลทำหน้าที่เกี่ยวกับโลกแห่งประสบการณ์ ส่วนเหตุผลฝ่ายปฏิบัติหรือเจตจำนง เหตุผลทำหน้าที่เกี่ยวกับหลักการปฏิบัติสำหรับมนุษย์ว่ามนุษย์ควรดำรงชีวิตอยู่อย่างไร และมนุษย์ควรทำหน้าที่อย่างไร รวมความว่า เหตุผลทั้งสองฝ่ายหลอมตัวอยู่ในความจริงสากลและจำเป็นในฝ่ายความรู้ เราได้หลักเกณฑ์สากลและจำเป็นฉันใด ในฝ่ายปฏิบัติเราได้หลักเกณฑ์สากลและจำเป็นฉันนั้น

เหตุผลภาครกฤษ្យกับภาคปฏิบัติมีความแตกต่างกัน ดังนี้

ในภาคทฤษฎี หลักเกณฑ์ต่าง ๆ สัมพันธ์กับสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็น (as they are)

ส่วนในภาคปฏิบัติ หลักเกณฑ์ต่าง ๆ สามพันธ์กับการกระทำทั้งหลายตามที่ควรจะเป็น (as they ought to be) หมายความว่าในฝ่ายทฤษฎีนั้น สามารถให้ข้อเท็จจริง ปลีกย่อยต่าง ๆ แก่เรา ได้ อาจจะจริงก็ได้หรืออาจจะเป็นเท็จก็ได้ แต่สิ่งทั้งหลายย่อมเป็นไปตามธรรมชาติของมัน

ส่วนภาคปฏิบัติต้องให้เป็นไปในทิศทางที่เห็นว่า ควรจะเป็น คือ นำไปสู่ทิศทางที่หลักเกณฑ์ที่ถูกต้อง เพื่อยกระดับบุคคลให้สูงขึ้นโดยลำดับ

มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ 2 ระดับ คือ

1. ระดับของประชาทสัมผัส ซึ่งต้องอาศัยกognition ของปรากฏการณ์ การดำรงชีวิตอยู่ในระดับนี้มักจะประสบความไม่แน่นอน ความเปลี่ยนแปลงซึ่งอาจเป็นไปได้เสมอ ทั้งนี้ขึ้นอยู่ กับความสามารถของประชาทสัมผัสว่าจะรับรู้ได้แค่ไหน

2. ระดับของวุฒิปัญญา ระดับนี้มีมนุษย์รู้จักควบคุมพฤติกรรมของตน แต่ต้องอาศัย หลักเกณฑ์ในภาคปฏิบัติ ดังนั้น มนุษย์จึงรู้จักสร้างหลักเกณฑ์สำหรับตนเอง และปฏิบัติตาม หลักเกณฑ์เหล่านั้นอย่างเคร่งครัด หลักเกณฑ์ขึ้นเพื่อรักษาอิ่มหนำของมนุษย์คือ หลักศีลธรรม หรือ หลักจริยศาสตร์

คนที่ได้กล่าวหลักจริยศาสตร์ไว้เป็นที่น่าฟังว่า “จะทำอย่างมนุษยชาติ ไม่ว่าแก่คุณ ของตนเองหรือแก่คุณของผู้อื่นได้ในทุก ๆ กรณี อย่าถือเป็นเพียงแนวทาง แต่ไม่ได้ปฏิบัติตาม”

คนที่ถือว่า “ทั้งในโลกนี้และนอกโลก ไม่มีอะไรที่พอจะรับไว้ได้ นอกจากความปรารถนา ดี ตัวเจตจำนงที่มีความทะเยอทะยานเข้าไปແ gegอยู่เบื้องหลังนั้น จะมีลักษณะเป็นสากลไม่ได้ ความทะเยอทะยานอย่างเหล่านั้น ต่างคนก็ต่างมีแตกต่างกันออกไป เจตจำนงที่มีเหตุอันแบบบุคคล เข้าไปควบคุมจัดเป็นเจตจำนงอันบริสุทธิ์ เพราะตรงต่อความจริง สมบูรณ์ด้วยเหตุผลสากล ไม่ใช่ถือเอาเพียงเหตุผลส่วนบุคคล อันนี้คือ เจตจำนงบริสุทธิ์ ไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งอื่นแต่ขึ้นอยู่กับ คุณค่าของตัวเอง

8. การคิดหาเหตุผล 3 ระดับ

คนที่ได้แบ่งการคิดหาเหตุผลออกเป็น 3 ระดับ คือ

1. การคิดหาเหตุผลเรื่องวิญญาณ (Soul) เรื่องวิญญาณนี้มีนักปรัชญาหลายท่านได้มี ทัคณะที่แตกต่างกันออกไป เช่น เพลโตถือว่าวิญญาณเป็นเนื้อสารทางจิตซึ่งทำหน้าที่ 3 ประการ คือ การคิด การรู้สึก และการรับ�� การรู้สึกและการรับ知 เป็นระดับต่ำของวิญญาณ ส่วน การคิดเป็นระดับสูงของวิญญาณ

ส่วนคนที่เชื่อในเรื่องของฤทธิ์ของวิญญาณซึ่งชื่นชอบด้วยเบื้องหลังพุทธิกรรมต่าง ๆ เช่นเดียวกับเพลโต

2. การคิดหาเหตุผลเรื่องโลก โลกเป็นสภาวะที่ไม่มีขอบเขต ไม่สิ้นสุด มีสมมัติภาพเป็นอันเดียวกัน

3. การคิดหาเหตุผลเรื่องปฐมเหตุของโลกวัตถุและโลกจิต ซึ่งปฐมเหตุนี้ได้แก่พระเจ้าสรุปแล้วการคิดหาเหตุผล 3 ระดับของคนที่ เป็นการคิดหาเหตุผลเกี่ยวกับเรื่องความจริงทางอภิปรัชญา คือ วิญญาณ โลก และพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งการคิดหาเหตุผลใน 3 ระดับนี้เป็นบ่อเกิดของวิทยาการต่าง ๆ คือ

1. การคิดหาเหตุผลเรื่องวิญญาณ เป็นบ่อเกิดวิชาจิตวิทยา เรื่อง วิญญาณ อัตตา และจิตในทางปรัชญา แม้จะมีชื่อเรียกแตกต่างกันแต่ก็มีลักษณะเป็นพวากเดียวกัน คือ เป็นสิ่งไม่กินที่และรู้ตัวเอง

2. การคิดหาเหตุผลเรื่องโลก เป็นเกิดวิชา เอกภพวิทยา คือ วิชาที่ว่าด้วยบ่อเกิดของโลก หรือเอกภพ

3. การคิดหาเหตุผลเรื่องปฐมเหตุ เป็นบ่อเกิดวิชาเทววิทยา

ความรู้ที่ปราກฎเป็นเอกสารแก่นัมายทั่วไปนี้เอง ทำให้นักเหตุผลนิยมปลงใจว่ามีตัวตนซึ่งดำรงอยู่โดยตัวเอง ครการทำลายไม่ได้ มีความกลมกลืนในตัวเอง

ส่วนฝ่ายประจักษณิยมถือว่า เราไม่มีความรู้ เรื่องตัวตนจึงไม่สามารถพิสูจน์ภาวะและอมตภาพของตนเองได้

ในการพิสูจน์ภาวะของเอกภาพ ภาวะของอิสรภาพ และภาวะของพระเจ้า ต้องประสบกับปัญหาขัดแย้งหลายประการ เช่น ฝ่ายหนึ่งว่าโลกมีการเริ่มต้นด้วยเวลา อีกฝ่ายหนึ่งว่าโลกถาวรไม่สิ้นสุด อีกฝ่ายหนึ่งว่า โลกแบ่งแยกเป็นส่วน ๆ ได้ ไม่สิ้นสุด ฯลฯ

ในเรื่องอิสรภาพก็เช่นเดียวกัน ฝ่ายหนึ่งว่า เพราะอิสรภาพมีอยู่ เหตุการณ์ทางปรากฏ-การณ์จึงเกิดขึ้น โดยไม่ต้องมีความจำเป็น อีกฝ่ายหนึ่งว่าอิสรภาพมีอยู่ แต่ทุกสิ่งเกิดขึ้นตามกฎที่จำเป็นของธรรมชาติ แม้ในเรื่องเทววิทยาก็มีลักษณะที่ขัดแย้งกัน เช่น พระเจ้าเป็นปฐมเหตุจริงหรือ ? เมื่อพระเจ้าสร้างทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว อะไรสร้างพระเจ้าเล่า นี่คือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นไม่สิ้นสุด

๙. องค์ประกอบของความรู้ในทัศนะของคนที่^๑

ในหัวข้อที่กล่าวมาแล้วนั้น คนที่ได้กล่าวถึงบ่อเกิดของความรู้ว่าเกิดจากอะไรบ้าง ดังนั้น ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงองค์ประกอบของความรู้ที่แท้จริง ซึ่งเราพอจะพิจารณาเห็นได้ชัด ตามความเป็นจริงดังนี้ คือ

๑. ความรู้สึกหรือประสบการณ์

เรามีความรู้สึกได้โดยอาศัยประสบการณ์ คือ ประสบตา หู จมูก ลิ้น และกาย ความรู้สึกนั้น แบ่งออกได้เป็น ชอบ—ไม่ชอบ, ดี—ไม่ดี, สุข—ทุกข์, รัก—โกรธ, หน้า—ร้อน ฯลฯ

ความรู้สึกดังกล่าวมานี้เมื่อเกิดขึ้นกับเราว่าย ๆ ก็จะทำให้เราเกิดความเข้าใจกับสิ่งต่างๆ ที่มาระยะห์

๒. ความเข้าใจ เมื่อเรามีความรู้สึกต่างๆ โดยอาศัยประสบการณ์ แล้ว เราจะมีความเข้าใจเกิดขึ้นตามมาในภายหลัง สามารถซื้อกnobอยู่ที่ไหนคืออะไร ? นั้นคืออะไร ? ฯลฯ

๓. เหตุผล เหตุผลนี้เองจะเป็นตัวชี้นำให้เข้าใจอย่างชัดแจ้งว่า กระบวนการทั้งหมดของสิ่งต่างๆ นั้น เกิดขึ้นเพื่ออะไร และเป็นไปเพื่ออะไร

ที่กล่าวมานี้ทั้งหมด คือ องค์ประกอบของความรู้ในทัศนะของคนที่

ข้อสังเกตเกี่ยวกับเรื่องนี้

๑) ความรู้ “เริ่ม” จากประสบการณ์ แต่ไม่ได้ “เกิด” จากประสบการณ์ ความรู้เกิดจากความรู้อันเป็นรูปแบบของมัน เช่นเดียวกับปลา คือ ปลาผลขั้นมาจากน้ำ แต่ปลาไม่ได้เกิดจากน้ำ และปลาเกิดจากอะไร ? ปลาเกิดจากปลาซึ่งเป็นแม่ปลา ความรู้อาศัยประสบการณ์แล้วจริงของมันขึ้น เช่นเดียวกับปลาอาศัยน้ำแล้วยังมีชีวิตอยู่ได้ รวมความว่าความรู้มีชีวิตจากประสบการณ์ แต่ออาศัยประสบการณ์ ส่วนปลาเกิดมิใช่เกิดจากน้ำ แต่ออาศัยน้ำจึงมีชีวิตอยู่

๒) ตัวคนเรามีส่วนประกอบ ๓ ส่วน คือ หัว—ตัว—เท้า หรือส่วนบนกลาง—ล่าง เช่นเดียวกับความรู้ มีองค์กร ๓ ส่วน คือ ความรู้สึกหรือประสบการณ์ ความเข้าใจและเหตุผล รวมองค์กรทั้ง ๓ เข้าด้วยกันจึงเป็นความรู้ เพื่อความเข้าใจง่าย โปรดดูตามแผนภูมิ

ความรู้สึก —————→ ความเข้าใจ

ความเข้าใจ —————→ เหตุผล

เหตุผล —————→ ความรู้

^๑ กัมพล ศิริมุนินท์, ญญานวิทยา, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ๒๕๒๒, หน้า ๕

เมื่อเรามีความรู้สึก เราต้องมีความเข้าใจ เมื่อเรามีความเข้าใจ เราต้องมีเหตุผล เมื่อเรามีเหตุผล เราจะมีความรู้

ความรู้สึกที่ปราศจากความเข้าใจ ก็มีดบอด ความเข้าใจที่ปราศจากความรู้สึกก็ว่างเปล่า
ดังนั้น องค์กรทั้ง 3 เหล่านี้ จึงต้องอาศัยซึ่งกันและกันจึงจะสมบูรณ์

บุคคลผู้มีปัญญา....รู้จักเพ่งพินิจ
มีชีวิตอยู่วันเดียว
ยอมดีกว่าผู้มีปัญญาaram....ใจไม่มั่นคง
แม้มีชีวิตอยู่ตั้งร้อยปี

(พุทธก) พิต ๗. ๒๖๔/๒๓๕

สรุปเนื้อหาสำคัญในบทที่ ๘

๑. ปัญหาที่สำคัญเรื่องความรู้ของคนที่ ๓ ประการ
 ๑. ความรู้คืออะไร
 ๒. ความรู้เกิดขึ้นได้อย่างไร
 ๓. การใช้เหตุผลของเรามีขอบเขตอย่างไร
๒. อนุมานนิยมถือว่าความรู้ทั้งปวงเริ่มต้นจากประสบการณ์และการคิดหาเหตุผลรวมกัน
๓. คนที่เป็นความรู้ออกเป็นสองลักษณะ
 ๑. เนื้อหาของความรู้
 ๒. รูปแบบของความรู้
๔. รูปแบบแห่งความคิด ๔ ประการ
 ๑. รูปแบบแห่งความคิดในด้านปริมาณ
 ๒. รูปแบบแห่งความคิดในด้านคุณภาพ
 ๓. รูปแบบแห่งความคิดในด้านสัมพันธภาพ
 ๔. รูปแบบแห่งความคิดในด้านระดับความแน่นอน
๕. ลักษณะของความรู้ตามแนวความคิดของคนที่
 ๑. ความรู้ที่ได้มาจากการประสบการณ์
 ๒. ความรู้ที่ได้มาจากการความคิดหรือความเข้าใจ
๖. คนที่ได้แบ่งความรู้ออกเป็นอีก ๒ แบบ คือ
 ๑. ความรู้แบบวิเคราะห์
 ๒. ความรู้แบบสังเคราะห์

7. ปัญหาเรื่องบ่อเกิดของความรู้

8. ประสบการณ์ 3 ลำดับ

1. ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสอacyความรู้สึกเกิดขึ้น

2. ประสบการณ์ทางจิตโดยตรง อาทัยความรู้ เข้าใจ เกิดขึ้น

3. ประสบการณ์เหนือประสาทสัมผัส อาทัยจิตและการคิดเหตุผลเกิดขึ้น

9. โลกแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ

1. โลกแห่งปรากฏการณ์

2. โลกแห่งความคิด

10. การคิดเหตุผล 3 ระดับ

1. การคิดเหตุผลเรื่องวิญญาณ

2. การคิดเหตุผลเรื่องโลก

3. การคิดเหตุผลเรื่องพระเจ้า

11. องค์ประกอบของความรู้ 3 ประการ คือ

1. ความรู้สึกหรือประสาทสัมผัส

2. ความเข้าใจ

3. เหตุผล

คำถานประจําบทที่ ๘

1. ปัญหาทางภูมิวิทยาที่สำคัญของคนที่คือปัญหาร่องอะไรบ้าง อธิบาย
2. ตามหลักทฤษฎีอนุมานนิยมของคนที่ถือว่าความรู้เกิดจากอะไร อธิบาย
3. จงอธิบายรูปแบบแห่งความคิดว่ามีรูปแบบอย่างไรบ้าง
4. ลักษณะของความรู้ตามแนวความคิดของคนที่มีอย่างไรบ้าง อธิบาย
5. การคิดหาเหตุผลตามทัศนะของคนที่คืออะไร อธิบาย
6. คนที่ได้แบ่งการคิดหาเหตุผลออกเป็นกี่ระดับ อธิบาย
7. อะไรคือองค์ประกอบของความรู้ในทัศนะของคนที่ อธิบาย